



ОСИП НАЗРУК

В КНЯЖІМ КРИЛОСІ

Вражіння, описи, рефлексії й одна проблема: Чи відкрита катедра князя Ярослава Осмомисла була православна чи католицька?

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

Л Ї В І В

1937.

Накладом УКО (Української Католическої Організації).

ОСИП НАЗАРУК

В КНЯЖІМ КРИЛОСІ

Вражіння, описи, рефлексії й одна проблема: Чи відкрита катедра князя Ярослава Осмомисла була православна чи католицька?

Львів. Бібліотека
АН УРСР



Л Ї В І В *Бібліотехі НТМ* 1937.

Накладом УКО (Української Католическої Організації).

*На сім папері напечатано 10 прим.
- Автор.*

ЛВІВСЬКА ДЕРЖАВНА

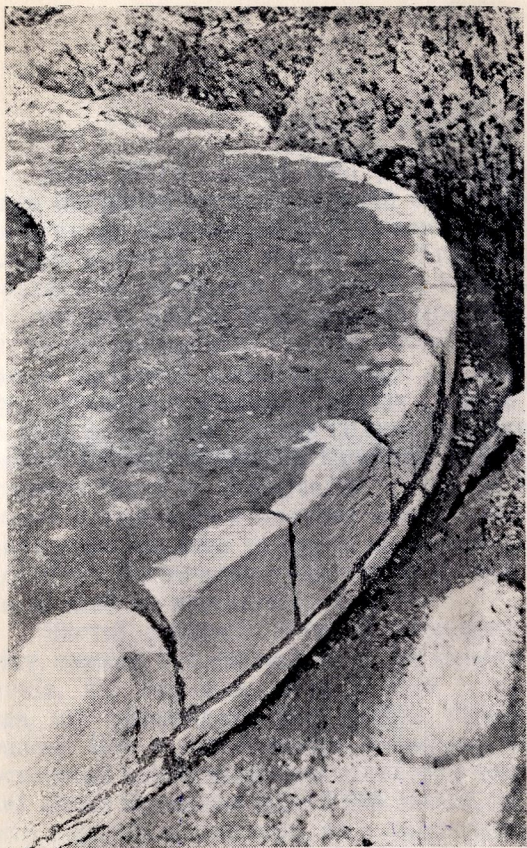
Відбитка з „Нової Зорі”.

Львівська державна
наукова бібліотека

№

4049

Друкарня „Графія”, Львів, Тиха 5, тел. 202-83.



Фундамент одної з трьох абсид нововідкритої
катедральної церкви князя Ярослав Осмомисла
(1153—1187) з білого як сніг каменя в Крилосі,
одній з діляниць старого Галича.

День 20-го серпня 1937 р. був першим погідним днем по довшій слоті. Ріки були ще широко розлиті й калюжі стояли на дорогах, але можна вже було вибратися на оглядини відкритої в Крилосі катедри князя Ярослава Осмомисла. Отже ми вибралися: Ректор станиславівської Духовної Семинарії Впр. о. Бойчук, урядник головного віділу „Скали” п. Прідун і я. Авто за пів години завезло нас зі Станиславова до Крилоса. Ми оставили його на „царськiм” гостинці й точно о год. 1-й в полудне почали сходити вниз недавно та слабо шутрованою дорогою, бо зїздити туди автом ми боялися, щоб не застрягти.

Якстій зявився селянин середного віку, заявив, що він належить до впорядчиків, які опроваджують гостей і сказав, що опровадить нас. Добре. Йдемо разом. Він з захопленням оповідає, як останньої неділі відвідало відкопану церкву князя Ярослава коло 5.000 людей, навіть з дальших околиць, як з Львівщини, Стрийщини, Рогатинщини, Калущини й розуміється Станиславівщини. Все — тільки наші люди. Були між ними й сотки наколесників, деякі села їхали богатома возами з жінками й дітьми на во-

зах. Словом, дуже заворушився наш український нарід на вістку, що відкрили найбільшу галицьку церкву з наших княжих часів.

З трудом сходимо тою досить стрімкою і широкою дорогою все вниз в напрямі до Мозолового потока. Наш провідник називає його „Мозоловий потік”.¹⁾ І пояснює нам, що той потік був колись великий, мав гаті впоперек та що над ним стояли млини, які заосматрювали в муку весь старий княжий Галич. Пояснює добре й виразно та інтелігентно відповідає на всі питання. З його відповідей весь час видно, що уважно прислухувався викладам наших інтелігентів про старий Галич.

Ідемо все вниз. Праворуч акації, далі сосни. Ліворуч берези й берези.

Переходимо три великі вали, здвигнені для оборони обителі наших князів. Я літ тому двадцять написав і видав велику історичну повість про Ярослава Осмомисла й оглядав я вже раз цю околицю. Та тепер, коли відкрито крилоську катедру, дивлюся на ту саму околицю немов зовсім інакшими очима. Вся вона враз з її високими і ще дуже виразними валами виглядає мені якась ще більше виразна, немов більше реальна, більше звязана з могутнім блеском нашої істо-

¹⁾ Народ називає його „Мозолів потік” (у 18 ст. був селянин Мозол).

рії за часів Ярослава Осмомисла, тестя Ігоря Святославича, героя славного Слова о полку Ігоревім.

В природі тихо, навіть листя на деревах не шумить. Входимо поміж покриті лісом вали княжої оселі з таким почуванням як в церкву. Не дивота: йдемо-ж оглядати найбільшу з церков княжого Галича та одну з найбільших всієї княжої України.²⁾

Я подвійно радуюся відкриттям дра Пастернака, бо доведеться мені побачити власними очима те, що я відчував серцем, коли писав свою історичну повість про Ярослава Осмомисла: в ній вложив я в уста його батька, Володимирка, отсю науку дану Ярославови в молодости його:

„Тепер Галич, не Київ голова всім землям нашим, бо Галич найсильніший! Йому й треба бути найсильнішим. Бо тут від западу що раз утратимо, се може бути втрачене на віки, мій сину... А там, від степів, хоч небезпека тяжка і велика, але вона минеться; там орда випихає орду, й ми ще напевно будемо знов панами города Тмутороканя. Бо там ослабиться кожда орда, що побореться з нами. Як бачиш — і Половці вже не ті, що були...”³⁾

²⁾ Катедра Ярослава Осмомисла всего півтора метра коротша і вужча від великої київської св. Софії: перша має 32.5×37.5 метрів, друга 34 × 39.

³⁾ Гл. Князь Ярослав Осмомисл, українська історична повість з 12-го століття. В двох частих, написав Осип Назарук. У Львові, 1918. Коштом і заходом Товариства „Просвіта”. На ст. 29.

Пишучи ті слова літ тому двадцять, я відчував, що вони правдиві. А тепер маємо вже виразний доказ на те. Доказ кам'яний, архітектурний, який зберігла в лоні своїм наша мати земля — і виявила нам ту тайну в найтяжшій годині нашого історичного життя.

Що-ж вона нам говорить?

Вона каже, що катедральна церква князя Ярослава в Галичі на Крилосі була розміром майже така як київська св. Софія. Значить, для когось вона була потрібна в такій величі. Річ ясна, що для столиці, яка тоді була більша, людніша і сильніша від старого Києва. І тим самим мала більші обов'язки від нього...

Перейшовши Мозоловий потік, вийшли ми по стрімких валах на чисте поле. Стерня вже стоїть на ній тут і там. А наш селянський провідник показує нам ліворуч горб і каже:

— „То Галічина могила”.

Пояснень до тих слів не дає ніяких. Видно не чув, що та назва є в старій літописі, але в такому таємничім значінні, що досі ніхто напевно не може сказати, що властиво значить та назва і до яких цілей служила та могила. Чи було се „пропугнакулюм” ⁴⁾ — (місце, де стояла сто-

⁴⁾ Propugnaculum = Aussenwerk, Schutzwerk, Vormauer, Bollwerk, у Непоса: propugnacula imperii = фльоти і війська, також в значінні закона: lex Aelia et Fufia, propugnacula tranquillitatis; у Цицерона в значінні підстави оборони.

рожа, з якою треба було сточити перший бій, перед самими валами кріпости, щоб добитися до тих валів). Чи тут була колись тільки сторожева башта? Чи може тут відбувалися (крім того) свого рода інтронізації нових галицьких князів, яким відси показувано символічно їх волюсть? Бо відси прекрасно видно широкий обрій сеї околиці, особливо в такій порі як отся, коли ріка Луква широко розлита вється мов величезна гадина поміж зелені сугорби, покриті лісом, і поміж поля.

Вдолі видніє Підгороддя, тепер невеличка група селянських хат, а колись очевидно часть міста Галича, як свідчить стара назва. А далі Четверки. Ще далі великі простори, де наші князі відбували бої з Уграми, з Поляками, з Татарами. Там і хоронено погибших — і по сей день показує наш нарід „Могилки”.

За четвертим валом княжої кріпости виринає перед нами митрополича палата. Се тепер скромний дімок де міститься малий монастир Сестер Служебниць, що ведуть тут захоронку для поверх 120 діточок. Сестри виходять і витаються з о. Ректором. Він каже, що відвідаємо їх по оглядинах відкопаної церкви. Зараз коло обителі Сестер Служебниць видніє нова церква, збудована в XVI ст. з білого тесаного каменя старої катедри князя Осмомисла. Її в часі великої війни в 1915 р.

розбили гранатами австрійські війська, що випирали відси Росіян. Ще в 1920 р. стояли на престолі свічки в тій розбитій церкві, нетронуті від 1915 р. Так і застав їх тут присутній з нами о. Ректор, що оповідав нам про се. Ніхто за п'ять літ не займався припрятанням тої церкви. Аж опісля... Ми дивно „спокійний” нарід.⁵⁾

Тепер та церква не задержує уваги прибувших, бо всі спішать до старої, що її відкрито, до фундаментів великої катедри Ярослава Осмомисла.

Перед нами видніє рівно покладане на купи червоне каміння, кругляки, що виглядають якби були перепалені вогнем. Біля нього біле каміння, також видобуте з землі, вапняк. Підходимо до місця, відки їх видобуто.

Перед нами рів на яких півтора метра глибокий,⁶⁾ свіжо викопаний, а в нім видно фундамент старої будівлі, очевидно церкви. Каміння фундаменту оброблене і рівно-рівно поукладане та одно до другого дуже старанно пристосоване. Та

⁵⁾ Нинішню церкву побудував на початку 16 ст. боярин Марко Шумлянський. Підчас татарського нападу в 1676 р. її мури потріскали і в р. 1702 відреставрував її основно єпископ Йосиф Шумлянський (гл. працю Й. Пеленського: *Halicz*, ст. 114, 117).

⁶⁾ Тільки фундаменти полудневої стіни відкопаної катедри (відки я їх вперше побачив) і фундаменти абсид є 170 цнтм. глибоко, а фундаменти фронтової (західної) та північної стіни лежать на глибині 300 до 320 цнтм.

старанність немов говорить до нас, що люди, які при тім працювали, робили се з пієтизму.

Каміння велике. Земля була вже високо над ними. Вона походить очевидно з руїни валеної святини та з навіяного порошу. Зразу на той вид в душі немов нічо не обзивається. Тихо і спокійно...

А потому немов з обрію підносяться в уяві картини-образки, різні-преріжні: як тут на сій крилоській горі похожав наш князь Ярослав Осмомисл син Володимирка, в товаристві Єпископа і майстрів, що провадили сю будівлю. Як він особисто разом з ними доглядав робіт. Як інтересувався допасовуванням великого каміння. Як виросла великоліпна величава катедра і як у блеску відбувалися в ній різні торжества. Тут духовенство, бояри й нарід Галича в присутности Ярослава Осмомисла присягали на вірність синові його від Настасі...

Якось дивно стає на душі супроти того, що тепер бачимо тут і довкруги. Так дивно, що треба аж перервати оглядини.

Входимо до невеличкої каплиці, збудованої на румовищі, яке покрило фундаменти величавої катедри Ярослава. З них ми оглянули покищо тільки невеличку частину.

В каплиці звертають увагу передовсім людські черепи уставлені рядом. З

них видніють мертві очоділи. Відразу можна відрізнити черепи наших предків від татарських. Останні мають дуже ви-стаючі кости під очима й низькі чола, а черепи наших предків рівні, чола їх ви-сокі. Поруч різні предмети. Видно різь-блені капітелі з катедри Ярослава. Вид-но малу мосяжну ложечку до св. Прича-стя, з хрестом на кінці. Видно скло легко зеленаве, мабуть вушко від якогось збан-ка. Видно шматок грубої олов'яної бля-хи, що вгинається в руках. Видно кусні стопленого бронзу, мабуть з дзвонів, що падали з горіючої катедри, або з дзві-ниці її. Коло черепів стоять великі люд-ські кости, голені. Видно, що оден мав зломану і зле зложену ногу: вона замі-тно згрубла в тім місці, де була зломана, і він так з нею жив і ходив.

А той шматок грубої олов'яної бля-хи се мабуть з даху величавої катедри Ярослава. Недавно в Венеції, в такім культурнім місті, за одну ніч вкрали 40 цетнарів ваги такого олов'яного даху над славним Мостом Зітхань.

— „Коли таке діється тепер, в такім місті як Венеція, то нема що дивуватися, коли в такій пустці як тут і по таких зни-щенні, по близько 800 літах, лишився тільки сей шматок олов'яної бляхи з да-ху катедри Ярослава”, сказав о. Ректор. Слушно.

Беру в руки ту грубу олов'яну бляху.

Тяжка. Відки її могли привозити?

Беру в руку стоплений бронз мабуть з дзвонів катедр. І пожар її стає мені перед очима в уяві моїй. Виринають картини грабіжей наших святинь Татарами, тай не тільки Татарами... ⁷⁾

Manu facta manu diruuntur.

„Що людська рука зробила, те людська рука й руйнує”.

Неможливість руїни залежить від моральної сили й запопадливості тих, що обороняють.

Над черепами наших прадідів стоїть свіжо зроблений хрест з білої берези. Ще раз кинувши оком на ті такі близькі нам черепи, виходимо з каплиці — і далі оглядаємо фундаменти великої катедрі Ярослава.

Якже виразно видно три півокруглі абсиди її та місце, де було Горне Сідалище. Біліє гарно оброблений камінь-вапняк, а старанно уложені форми його виглядають мов великі кости нашої старої державности. І се лежало в землі всего півтора метра під нею! І близько вісімсот літ ніхто не знав, де була катедра Ярослава Осмомисла...

Ба ні! Дивлюся я на теперішню церковцю, збудовану очевидно з білого те-

⁷⁾ Вп. п. дир. Пастернак інформує нас ласкаво, що шматків бляхи знайшлося багато, але все те вже поховане. Все, що є в каплиці, се лиш забуті при хованні дрібниці з великої маси нахідок.

саного каменя старої катедри і бачу, що коли стати обличчям до трьох абсид старої катедри Ярослава та подивитися на ліву стіну нової церковці, збудованої ще на початку 16 століття, — то видно зовсім виразно, що ліву стіну тої нової церкви уставляли на сантиметер рівно зі стіною старої катедри. Очевидно, що се не припадок. Розуміється, нова церква далеко менша.

Майстри, що будували нову церкву з каміння старої, просто вимірили, щоб вона одною стіною була немов продовженням катедри Ярослава. А щоб се так докладно вимірити, вони мусіли мати перед собою розкопані фундаменти старої катедри. Зрештою річ зовсім ясна, що вони з мурів старої катедри брали каміння на будову нової церковці. Отже ясно, як сонце, що тому поверх чотириста літ численні люди, від наших Владик, духовенства і майстрів почавши, на звичайнім народі скінчивши, мусіли бачити не лише фундаменти величавої катедри Ярослава на Крилосі, але навіть її мурі.

А що нігде досі не знаходимо в книжках і документах слідів того, що вони се бачили, то причина сього в тім, що в тих часах ще нігде в Європі не привязували ваги та значіння до старих руїн.

Правда, перші пошукування в землі розпочалися вже в часах Ренесансу, коли в Європі пробудилася любов до все-

го, що старинне, античне, — але се не було шукання за скарбами давніх часів в цілі їх збереження, тільки в цілі їх зужиття. Плянове перешукування землі за старинними річами зачалось щойно у 18 столітті, коли відкрито засипані вульканом Везувієм італійські міста Помпеї і Геркулянум. Новочасна археологія, яка дорожить кожною пам'яткою з давніх часів, починається на Заході щойно від Вінкельмана.⁸⁾ І то щойно зачинає тоді розвиватися. Епоха великих археологічних відкриттів в землі припадає щойно на другу половину 19-ого століття: Розкопи в Олім্পії, Микенах, Тиренсі, Орхоменосі, на Дельосі, в Дельфах, в Атенах, в Тебах, в Аргосі, в Коринті і на місцях давніх міст в Азії, а саме в Трої, Мілеті, Магнезії, Ефезі, Вавилоні, Ниниві, в Палестині і т. д. — в Африці головнo в Єгипті, а за океаном головнo в середній Америці.

Можна дивуватися, що навіть найкультурніші народи так пізно зрозуміли значіння систематичних розкопок в по-

⁸⁾ Йоган Йоахім Вінкельман, уроджений 9 грудня 1717 у Штендалі, помер 8 червня 1768 р. у Триєсті, убитий грабіжником, що хотів на нім вимусити гроші. Вінкельман був бібліотекарем графа Бінава в Саксонії, в 1754 перейшов на католицизм, від 1755 працював в Римі як впорядчик збірок кардинала Альбані. Найславніший твір Вінкельмана „Історія мистецтва старини”, виданий у 1764 р.

шукуванні старих пам'яток, — але не вільно кидати каменем на наших предків за те, що вони не зрозуміли ваги і значіння своїх старих пам'яток скорше ніж зрозуміли се Греки, Італійці, Німці, Французи, Англійці, Американці...

Отже се правда, що наші предки тому поверх чотириста літ не тільки знали, де стояла величава катедра Ярослава Осмомисла і не переказали нам сего, але ще забрали з неї каміння для будови іншої церкви і мешкального дому та засипали навіть сліди катедри, а на місці, де вона стояла, засадили дерева і поставили капличку... ⁹⁾

Не робили вони сего зі злости, тільки поступали як люди з інших народів. Отже не маємо підстави нарікати на них за се, а тішмося, що не знищено й того, що збереглося. Воно для нас дуже цінне.

З відкопаної катедри Ярослава Осмомисла найбільше вражіння роблять білі величаві абсиди й алябастрова долівка в церкві. Навіть по фундаментах видно, яка прекрасна і пишна мусіла бути катедра Осмомисла. Найбільше дивує, що все те лежало на яких півтора метра під

⁹⁾ Як інформує мене п. дир. Пастернак, мурована капличка мабуть старша від церкви боярина Марка, а поставлено її, щоби Владика мав де відправляти. Щойно потому ставили помалу теперішню церкву.

землею, лежало століттями і наша нація не знала про те.

А найбільш таємничу річ, відкопану в катедрі Осмомисла, опишу потому, все по черзі як я оглядав.

Катедральна церква князя Осмомисла мусіла бути біла як сніг, тільки золотий хрест блестів над нею високо-високо на тлі синього неба.

І пригадалася церква другого, далеко пізнішого, велитня нашої цікавої історії.

„Стоїть в селі Суботові
На горі високій
Домовина України
Широка, глибока.
Ото церква Богданова...”

Підношу очі від округлих і білих абсид Осмомисла і таки зараз біля них бачу бідні селянські хати на розпарцельованих вже по війні шматках найдорожчого ґрунту на нашій землі, найдорожчого споминами нашої історичної величі.

Все перетривали ті бідні селянські дімки: і білу алябастрову церкву Осмомисла і золотий престол його, що ось тут стояв недалеко на місці, яке ще й досі народ називає Золотий Тік, і війська його і великі скарби і флоту на Дністрі та Дунаю і дипломатів його і роземні суди Осмомисла, яким добровільно піддавалися чужі володарі, і походи його і сильний рід його, — все перетривала

наша селянська спільнота, обнявши маму-землю.

Найбільший поет нашого лицарства, автор „Слова о полку Ігоревім”, характеризує могутність Ярослава ось як:

„Осмомисле Ярославе,
Княже в галицькім околі!
Ти високо сів на троні —
Злотокованім престолі.
Ти підпер угорські гори
Скрізь залізними полками,
Королеви путь заставив,
Дунаєви замкнув брами.
Мечеш бремена над хмари,
До Дунаю судиш суди.
Твої грози йдуть світами,
По землям текуть усюди.
Ти і Київу ворота
Відчиняєш в кожній хвили
І з вітцівського престола
У султанів мечеш стріли.
Стріляй Кончака поганця
За наругу Половчина
І за рани Ігореві —
Святославового сина!”¹⁰⁾

Ще раз кидаю оком на нову церкву, збудовану в 16 ст. і відновлену в 1702 р. та порівнюю розміри її з великою катедрою Осмомисла. Нова майже три рази менша ніж була стара.

¹⁰⁾ Подаю за найлучшим українським переспівом Василя Щурата, дозволивши собі змінити одну стрічку.

Навіть ще в 1702 р. не вродився був той, що навчив культурне людство розуміти й шанувати пам'ятки минувшини. Він щойно п'ятнацять літ опісля прийшов на світ. Отже не дивуймося, що в 16 ст. з білого каменя катедри Осмомисла поставили наші предки меншу церкву, а решту засипали.

Яке-ж дивне те людство! Буквально всего треба його вчити, навіть найбільш очевидної річі, навіть пошанівку свого власного національного скарбу. О, якіж неслухні нарікання на все, що діється у нас! Бо хто-ж нас учив, що, коли й як робити в публичних справах. І пригадався великий свояк Осмомисла, Володимир Мономах, з його „Поученієм Дітям”. Говорив про досвід свого життя і Ярослав Осмомисл перед смертю: „в болѣзни тяжьцѣ созва мужи своя и всю Галицкую землю и сборы вся и монастырѣ и нищая и сильныя и худыя”... Та що він говорив до них, не знаємо, можемо тільки додумуватися на підставі його характеристики в Літописі:

„...Був се князь мудрий, добрий бесідник, богобойний, поважаний по чужих землях і славний своїми полками, ласкавий для бездомних, годував бідних, богато давав милостині, в усім сповняв закон Божий, сам пильнував церковних справ і в порядку держав крилос...”

Отже про ті річі, що становили ха-

раakter його, мусів він і поучати перед смертю представників всеї Галицької Землі. Значить мусів говорити про розум, такт і розвагу, про потребу добрих промов у публичнім життю, про богобойність як підставу всего, що добре, про потребу оборони рідної землі (очевидно мусів поучувати наших людей, що нема „неутралітету“, коли йде бій за батьківщину), мусів поучувати про потребу милосердя й допомоги вбогим, а передовсім про виконання заповідей Божих і пильнування церковних справ, бо в тім велич всякої держави, від єгипетської почавши, а на державах наших часів скінчивши.

Для кожного провідника а для монарха особливо такт се найважливіша прикмета у проводі людьми. Та чи можна його виробити без релігійности з роду в рід? Адже тільки вона вяже внутрішні пристрасти, темперує нехоть і ненависть до людей, зменшує злобу, вводить у душу систематичні, правильні обрахунки совісти. А де її не стане, там зачинаються вибухи, які стають щораз більше напрасні, аж поки не доведуть до систематичних убийств. Головна засада такту: поводитися навіть з ворогом так, щоб він міг стати колись Вашим приятелем. Говоріть з собою в публичних справах навіть тоді, коли Ви так розсварилися, що особисто між собою вже не говори-

те. І чим більша гроза йде на Вас, тим-
більше наближайтеся до себе.

Якже вчас відкрилася перед нами
величава катедра наймудрішого з кня-
зів роду Ростислава!

Тепер немов віє та наука з білих як
сніг абсид й алябастрів великої катедри
Осмомисла. З них говорить розум віків
до нашого покоління, яке в молодости
своїй з глумом і реготом говорило про
церковні справи і — докотилося до тої
нищети та упокорення, в яких мучиться
тепер. О, якже на часі відкрито величаву
церкву Осмомисла!...

— О, алябастрова долівка була в
церкві нашого князя... сказав хтось з
захопленням біля мене. Так, справді, ви-
разно видно великі плити її.

А під нею відкрито найбільш таєм-
ничу зі всіх викопалин катедри: кам'яний
саркофаг, трумну (домовину) з каменя.
Се великий прямокутник, трумна як на
дорослого чоловіка, камінь сірий, зви-
чайний, згрубша тесаний, без ніяких
прикрас. Кам'яне віко тої домовини роз-
бите на кілька куснів і покладане так,
що держиться, але видно діру. Очевидно,
саркофаг був ограблений, та хто його о-
грабив, мабуть остане тайною назавжди:
може Татари, може інші чужинці-наїз-
ники, а може й свої люди. Такі грабіжі
саркофагів не новина. Їх практиковано
навіть в часах найстарших династій Фа-

раонів. Цей саркофаг відкрито під алябастровою долівкою катедральної церкви Ярослава Осмомисла майже на самій середині притвору катедри.

Чия се домовина? Нема ніякого надпису, ніякого знаку. Та вже само місце схоронення свідчить, що се домовина якогось дуже визначного чоловіка, бо прецінь в катедральній церкві не хоронили когобудь тай домовини з каменя для когобудь не робили. Правда, сей кам'яний саркофаг скромний, не може рівнатися з саркофагом Ярослава Мудрого. Сей не полірований, нема на нім ніяких різьб. Та це не виключає, що може се бути саркофаг князя Ярослава Осмомисла. Може він зі скромности казав себе похоронити в такім саркофазі з простого каменя. А може се була тільки тимчасова домовина і потому мали зробити кращу, мармурову, та незабаром по смерті того князя почалася затяжна боротьба за владу в його роді і в тій суматосі нікому було подумати за величаву домовину для найбільшого з князів Галицької Землі з роду Ростислава.

Так, знаємо напевно, що тут похоронено його, Ярослава Осмомисла, сина Володимирка, внука Володаря, князя Звенигородського, правнука Ростислава, а похоронено дня 2 жовтня 1187 р. Знаємо також, що тут у сій церкві похоронено князя Романа Великого, батька ко-

роля Данила, а похоронено його в році 1205-ім. Отже коли взяти під увагу положення саркофагу, то льогіка каже прийняти, що в нім спочивають кости одного або другого князя. Скромність саркофагу зовсім добре може відноситися і до Романа Великого, а то з тої причини, що і його ненавиділи бояри, отже напевно не квапилися прилагодити для нього саркофаг з мармору. А молода жінка Романа Великого по його несподіваній смерті під Завихостом не могла рішати про відповідний саркофаг для мужа, бо задля ненависти бояр вона скоро по смерті мужа втікла з Галицького замку, ведучи за руку малого Данила і несучи на руці ще меншого тоді Василька. Значить який саркофаг визначили бояри, такий мусів бути. Дальші розкопки може видобудуть на верх ще оден саркофаг і тоді можна булоб зробити деякі висновки на підставі їх порівняння. Та коли не буде знайдений другий саркофаг, то скорше можна припустити, що в сім спочивають тлінні останки Ярослава Осмомисла ніж Романа Великого, а се з тої причини, що бутне галицьке боярство більше ненавиділо Романа Великого ніж Ярослава Осмомисла. І тому скорше можна прийняти, що при смерті першого урядило для Ярослава Осмомисла хоч скромний, а всетаки кам'яний саркофаг, а тлінні останки

Романа Великого вправді про людське око допустило до похоронення в катедрі, та не дало йому саркофагу з каменя.

На думку так і тиснеться запит до костей розкинутих в сім камянім саркофагу:

— „Хто Ти? Хто Ти? Хто Ти?”

Якесь напружене прочуття каже, що се княжий саркофаг і княжі кости в нім, розкинені в поспіху грабіжниками-злочинцями. Що вони дійсно в поспіху грабили сей саркофаг і не перешукали всего докладно, на те вказує факт, що зараз біля нього знайдено золоте чільце (діадема) на чолі жінки, похороненої в дерев'яній домовині. Жінка чи дочка? Внучка чи своячка? А може се Настася з Чагрових? В кожному разі золотого діядему напевно нігде ніколи не давали до гробу комубудь. І в усякому разі грабіжники булиб знайшли ту золотисту прикрасу, якби докладніше були перешукали. Та вони очевидно спішилися, коли не знайшли й не забрали золотого діядему.

Щодо сего є дві можливості. Саркофаг могли ограбити свої ще за існування нашої княжої держави, очевидно такі, які знали, де похоронено того визначного чоловіка. І зі страху перед відкриттям та карою так дуже спішилися, що не забрали навіть золотого діядему,

а взяли розуміється тільки більше впадаючи в очі дорогоцінності. Саркофаг могли ограбити чужі наїзники, здобувши укріплену княжу домівку разом з церквою, яка також була твердинею. А чогож вони малиб аж так спішитися, коли вже здобули столицю і Крилос і катедру? Може тому, що все те вже було в огні і грабіжникам вже дошкулювала пожежа катедри і всіх будинків довкруги неї.

Я не мав змоги докладно придивитися розбитому вікові камяного саркофагу, тому не можу сказати, чому те віко в такому стані: чи його розбивано молотами, чи камінь потріскав під впливом великої пожежі, чи може просто з упливу часу, або під впливом атмосферичних причин. Коли те віко нарочно розбите, тоді відпадає перша гіпотеза, що грабіжи доконали наші люди в часі, коли ще там була наша княжа влада. Бо річ ясна, що тоді мусів хтось пильнувати такої монументальної будівлі як отся катедра. Зрештою недалеко була палата владики. Отже бити молотами в камяне віко саркофагу в церкві так, щоб ніхто не почув, очевидно неможливо.

Та можливе те, що злочинці, які докладно знали ситуацію, закралися до катедри нпр. серед темної ночі й великої бурі, добули саркофаг зпід алябастрової долівки, винесли його з церкви і в поспі-

ху розбили десь у лісі, а потому княжі люди віднайшли його вже ограблений і назад принесли до церкви та поставили на своє місце. На те можна замітити, що в такім випадку кости покійного булиб якось упорядковані, а не так помішані як їх знайдено. Та з другої знов сторони не виключена можливість, що саркофаг ограблено пару разів, бо Ярослав Осмомисл належав до наших не тільки найрозумніших але й найбогатших князів. Він „затворив устя Дунаю”, розуміється побираючи дань від кораблів всіх держав і народів, що плили тою великою торговельною артерією середньовіччя, не кажучи вже про його доходи з інших жерел, з Галицької Землі та з самого Галича, який належав до найбільших міст світа й сягав аж по Сокіл і Крилос, по Бринь і Викторів, по Косину і Питрин, по Тяжів і Селець, по Чешибіси (Єзупіль) і багна Бистриці. Ярослав Осмомисл, син Володимирка, внук Володаря, правнук Ростислава, князь на Галичи, Перемишлі, Звенигороді й Тереховлі, власник Ряснева, Сянока, Ушиці й Бакоти та прекрасних городів Погорини — мав величезні богацтва: отже по ограбленню його саркофагу можна було сподіватися надзвичайної добичі. Яка-ж це тема для історичної повісти! А вся та велич й упадок її, яка-ж прекрасна тема для поезії!¹¹⁾

¹¹⁾ Пан дир. Пастернак інформує мене, що

Членові недержавної нації робиться часом ніяково на серці, коли оглядає сліди величі своєї давньої державности: бо мимохіть приходить на думку питання, чому ми втратили ту свою державність? В наших історіях звичайно пишеться, що ми втратили свою стару державу головню через страшні напади Татар. Та се очевидно неправда. Бо напад Татар нпр. на Персію був далеко страшніший ніж на нас і командував тим нападом сам Джінгіс-Хан, а Персія таки встоялася, хоч кровю сплила ціла. Отже не головню напад Татар повалив нашу княжу державу, а щось інше.

А що таке?

Коли головню не зовнішній удар був

саркофаг не був під алябастровою долівкою, але під деревляною, яка відтак згоріла. Одначе не виключено, що перед деревляною, себто ще перед ограбленням саркофагу була й там алябастрова долівка. Далі підчеркує дир. Пастернак, що жінка з дідемом могла бути похоронена вже по ограбленню саркофагу. Фактом є, що насамперед був похоронений князь у саркофагу, а потім біля саркофагу в деревляній домовині жінщина в дідемі. Щодо віка, то нема ніяких слідів розбивання його молотами: воно потріскало при безцеремоннім поведенню з ним грабіжниками та при поновнім накладанню його після грабіжей своїми людьми на саркофаг, а може й під тягарем землі й долівки над ним. Саркофагу на його думку не виносили з церкви в ліс, бо він важить добрих 400 — 500 кг. Та й не грабили його кілька разів, тільки могли кілька разів заглядати до нього, чи нема там ще чим пожитися.

причиною упадку нашої державности, то річ ясна, що тої головної причини упадку треба шукати внутрі, в нас самих. А в кім саме? Простий народ очевидно не входив тоді в рахубу. Він робив те, що йому робити казали. Значить, причин упадку нашої держави треба шукати в нашій провідній верстві. Головно розвалювала нашу державну силу анархія бояр і брак ідеологічного уосновання центральної влади нашого монархізму. Се останнє мабуть іще більше ніж анархія, бо якби не бракувало того уосновання, то влада наших монархів булаб сильна і булаб задушила анархію. Вправді зустрічаємо в літописах заклики до згоди, одначе все те, хоч і щирі, та надто загальні прояви проповідництва, щоб вони могли мати поважний і тривалий вплив. За весь час нашої історії не остав навіть найменший слід бодай одної спроби ідеологічного уґрунтування нашої монархії з сильним центральним правлінням, яка одиноко моглаб тай ще тепер може завести людське життя на великанських українських просторах.

Нема ніякого сумніву, що в народі є навіть глибоке відчуття, ба й розуміння того, яке значіння має господар в господарстві, все одно чи те господарство мале чи велике. Се видно на кождім кроці. Відчуває се навіть дитина з народа. От стоїмо над фундаментами святині

Ярослава Осмомисла, а від Золотого Току надбігає малий хлопчина, літ коло 9, з двома яблуками, одно вже надкусив і їсть. О. ректор Бойчук питає його, як називається? Той каже.

— Ну а що тут відкопали, питає його далі.

— Дитина хвилину надумується, а потому каже: „Голову відкопали”...

„Інстинктовна”, але глибока думка. Дійсно голову відкопали, голову держави, її сили, значіння і блиску. Та якже далеко також сучасній українській провідній верстві до зрозуміння в політичній практиці, що значить монархія на таких просторах і в таких обставинах.

Тай чи тільки українській провідній верстві далеко до того? Інтелігенція майже цілого континенту Європи, вихована на кепсько перетравлених охлапах класичних письменників, що походять головню з часів розкладу античного світа, думає, що брак монарха рівнозначний зі свободою. Се одна з головних причин жахливої пропасти, в яку котиться Європа і з нею вся людська цивілізація.

Очи мимохить підносяться на дерева, що виростили над фундаментами церкви Осмомисла. Явір, липа.

Шіснацять перехресть було в сій катедрі Ярослава. На кождім з них стояла

правдоподібно колюмна, що підпирала повалу.

Величава се мусіла бути святиня.

Входимо до нової скромної церкви.

Цікаво, чи багато з наших інтелігентів або з людей нашої провідної верстви взагалі відмовило тут молитву за душу Осмомисла. А без такого наставлення не скріплять нас ніякі вихвалювання давньої могутності нашого Княжого Роду на сій землі. Традиція не навіязується словами, ні самим знанням її, але тим, що становило хребетний стовп її та її творців: тою самою вірою, що мали вони.

Відвідини інтелігентів, які мають на цілі виключно заспокоєння своєї національної гордості, буквально нічим не заважають на поліпшенні нашої долі. Вони не спиняють навіть тої соромної утечі з наших національних і церковних рядів, яку можемо обсервувати в деяких кругах нашої суспільності, втечі, яка втікачам не приносить ні чести, ні навіть матеріального забезпечення, тільки погорду...

В новій церковці помітна велика чистота. Це вже заслуга СС. Службебниць, що працюють при ній. Вишивки, квіти. Царські врата оригінальні, з нерізбленого дерева, але по своєму гарні. Церква без мальовил, долівка деревляна, з простих дощок.

Сиджу я в ній і на думку тиснуться

слова, які хтось сказав мені ще в Станиславові: Польський католический орган „Мали Дзеннік” написав, що в Крилосі відкрили „православну катедру”.

Нема сумніву, що наші князі і наш нарід прийняли християнство зі Сходу, з земель Византиї, що відти прийшли перші наші митрополити, єпископи і священники, всі наші церковні урядження та взагалі все наше духове й релігійне життя. Та тоді між Царгородом і Римом в догматичнім відношенні панувала цілковита єдність, отже й віра наших предків, хоч принесена зі сходу, була католицька, тай тим самим Церква наша була зєдинена з Апост. Столицею в Римі. Знаємо зовсім певно, що католиками були ті царгородські патріярхи, що прислали на Русь перших чотирох митрополитів Греків. Отже католиком був перший наш митрополит Михаїл I (988 — 992), той сам, що охрестив Володимира Великого і що похоронений в Києві. Католиком був і другий наш митрополит Леонтій (992 — 1008). Католиком був і третій наш митрополит Йоан I (1008 — 1033), що похоронив Володимира Великого. Католиком був і четвертий наш митрополит Теотемпт (1033 — 1050), той сам, що за нього збудовано в Києві велику Софійську катедру і що в ревности своїй охрестив кости наших великих князів Олега і Ярополка, які не були

христіянами. Всі ті чотири митрополити були Греки. П'ятим нашим митрополитом був уже наш чоловік, Іларіон (1051 — 1068). Його вибір і консекрація відбулися вже без участі царгородського патріярха, як він сам пише про се:

„Хвала будь Господу за все, що постановив наді мною а що перевисшає сили мої. Мене, з Божої ласки монаха і священника Іларіона, по вподобі Його освятили й ординували побожні єпископи у великім місті Києві, яке нехай Господь охороняє, щоб я був в тім місті Митрополитом, пастирем і учителем. Сталося се в році 6559 (1051) за правління правовірного князя Ярослава, сина Володимира. Амінь”. *)

Чому се сталося таким надзвичайним способом, без згоди царгородського патріярха, і навіть без згадування його?

А сталося це головню тому, бо в тім часі в Царгороді Михайло Керулярій відновив схизму Фотія. Отже се, що сталося в Києві, було протестом проти того, — протестом понад усякий сумнів розумним і благородним. Тоді наші єпископи в порозумінні з великим князем Ярославом Мудрим не звертаючись до Царгороду, що попав в схизму, самі вибрали й посвятили нашого митрополита.

Чи треба виразнішого доказу, що

*) Гл. „Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart” Еппа Пелеша, том I, ст. 169 і далі.

наші князі й наша провідна верства взагалі мали доволі розуму, щоб не датися ужити Византійцям до їх політичних цілей і не дати надужити до того нашої віри та Церкви...

Хоч потому царгородські патріярхи знов іменували наших митрополитів, то наші митрополити за нашої держави правили самостійно. Видно се також з форм відношення царгородських патріярхів до наших митрополитів і до інших владик. Коли до інших писали вони листи з восковими печатками, то листи до наших митрополитів посиляли з печатками металевими.

За весь час нашої державности нема ніякої ухвали ні нашої церковної ні нашої світської влади про розрив з Апостольською Столицею в Римі. Отже формально за нашої старої держави такий розрив ніколи не наступив. Зате знаємо про змагання до Унії з Римом різних наших князів. Між ними Романа Великого й короля Данила. За останнього навіть успішно переведено Унію й він одержав королівську корону з Риму тай коронувався нею в 1253 р. в Дорогичині (Дрогичин над Бугом на Підляшші, в північній частині Берестейщини).

Отже нащо були потрібні змагання до Унії, коли не було формального роздору, мігби хтось запитати.

Рішав про ті справи фактичний

вплив Греків - Византійців, які приходили на Русь в характері владик і священників. На наших землях роздором між Византією й Римом народ не інтересувався, отже він фактично був у тій вірі, яку прийняв на початку і яку напевно визнавало перших п'ять його митрополитів, себто в вірі католицькій. І коли як коли, а за Ярослава Осмомисла не було потреби говорити про Унію, бо се був католицький монарх. Знаємо се відти, що дві його дочки віддані були заміж за польських князів, а Рим у тих часах не давав диспензи на подружжя католиків з некатолічками. Підкріплює се також факт, що Ярослав Осмомисл був заприязнений з византійською династією Комненів, а про цісаря Олексія Комнена (1088 — 1118) знаємо, що він дуже рішучо виступав проти схизми та що разом з ним поступав таксамо тодішній царгородський патріярх і два митрополити, Йоан III і Єфрем II. За останнього заведено на Русі в 1090-их рр. свято перенесення мощів св. Ніколая, яке постановив завести Папа Римський Урбан II (того свята незєдинена грецька Церква ніколи не прийняла). Це найбільший доказ, що Русь-Україна признавала тоді Апостольський Престіл і була католицька. Крім цього живі звязки київського князя Ізяслава I Ярославича (1054 — 1078) з Апостольським Престолом, да-

лі сина його Ярополка-Петра, якого Папа Григорій VII вінчав на володаря Галичини й Волині в 1070-их рр., і київського князя Всеволода I (1078—1093) свідчать про злуку нашого народу з Римом. У 12-13 ст. про католицизм на наших землях свідчить католицький опис подорожі до Єрусалиму полоцької ігумені св. Євфросини ЧСВВ, написаний у 1173—1175 рр. і католицька діяльність наступниці її, ігумені в полоцькому монастирі св. Параскевії († 1239 в Римі), що її Папа Римський Григорій врочисто проголосив святою 1273 р.

Аж до самої смерти Ярослава Осмомисла нема ніякого сліду, щоб наша Церква в Галичині й на Волині зірвала з Апост. Столицею. Тимсамим не може бути мови про те, щоб нововідкрита катедро Ярослава Осмомисла в Галичині була православна, хоч деякі наші приятелі очевидно волілиб, щоб вона була навіть магометанським мечетом, аби тільки не католицькою церквою.



Чи Ви читаєте „Нову Зорю“?

Вже 12-цятий рік виходить у Львові найстарша і найбільша, правдиво католицька, газета в українській мові, котра називається „**НОВА ЗОРЯ**“. Вона вправді призначена для інтелігенції, але може її розуміти також кожний освічений селянин і робітник, котрий уже орієнтується в загальних справах. „**НОВА ЗОРЯ**“ освітлює всі політичні й економічні, культурні й філософічні справи зі становища чисто католицького. Приносить цікаві висти про все, що діється на українських землях і в цілм світі. В „**Новій Зорі**“ знайдете постійний порадник, що робити в різних недугах. У „**Новій Зорі**“ подається висти про найновіші закони (права) і розпорядки. В „**Новій Зорі**“ є опис подорожей по чужих краях. У кождім недільнім числі „**Нової Зорі**“ є стаття про літературу, про науку або про мистецтво (про штуку). „**Нова Зоря**“ має своїх кореспондентів (дописувачів) у різних місцевостях як у нашім краю, так і заграницею. „**Нова Зоря**“ містить також цікаві дописи з Канади, зі Злучених Держав Півн. Америки і з Бразилії. „**Нова Зоря**“ виходить два рази на тиждень і коштує річно 24 зол., за кордоном 36 зл. Найлучше зложитися кільком і вислати передплату відразу на цілий рік.

**Замовляйте в Адміністрації
„НОВОЇ ЗОРІ“, — ЛЬВІВ
ул. Гродзіцких ч. 2. І. поверх.**

Р
Л 4049

В КОЖДІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ХАТІ
повинен бути католицький часопис

„ПРАВДА”

„ПРАВДА” виходить що тижня під неділю на 12 сторінок і приносить усе багато цікавих відомостей зі світа і рідного краю.

„ПРАВДА” містить статті на теми політичні, церковні, культурні та господарські.

„ПРАВДА” дає місце дописам з життя наших товариств і установ у Львові, в краю і закордоном та призначає окремі сторінки: для жіноцтва, молоді, дає місячний додаток для дітей „Віночок” та „Бібліотечку Правди” в формі книжочок для молоді.

„ПРАВДА” приносить цікаві ілюстрації зі світових та краєвих подій.

Поодиноке число „ПРАВДИ” коштує 10 сот. В передплаті коштує „ПРАВДА” в краю місячно: 0.50 зол., чвертьрічно 1.30 зол., річно 5 зол. Закордоном передплата коштує річно 2 долари (або їх рівновартість). Замовлення присилати на адресу:

„ПРАВДА”, — ЛЬВІВ

ул. Гродзіцких ч. 2. І. поверх.

РЛ4049_у